

Redigering af adjektiver i ONP Online

Ellert Þór Jóhannsson, Simonetta Battista, Þorbjörg Helgadóttir & Aldís Sigurðardóttir

In this article we discuss the editing of adjectives in the online version of *A Dictionary of Old Norse Prose*. After a short account of the editing procedure, where the focus is on individual word classes or groups, we discuss some features of the entry structure and show the entry for the adjective *langr* ‘long’.

1. Indledning

Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose (ONP) er et ordbogsprojekt ved Københavns Universitet. ONP registrerer ordforrådet i de norrøne prosatekster, som er overleveret i norske og islandske håndskrifter fra ca. 1150 til slutningen af middelalderen. Fra 1989 til 2004 udkom 4 af 12 planlagte trykte ordbogsbind (ONP 1989–2004). I 2005 blev den trykte udgave indstillet til fordel for en digital udgave. ONP Online, der blev lanceret i 2010, indeholdt det allerede trykte materiale (a–em) samt lemmaliste og uredigerede citater i resten af alfabetet (cf. Battista & Jóhannsson 2014). Siden da er redigeringsarbejdet fortsat, og ONP publicerer løbende nye artikler på websiden <onp.ku.dk>.

I denne artikel giver vi et overblik over redigeringsprincipper og artikelstruktur med særlig fokus på redigering af adjektiver. Vi redegør for nogle vigtige elementer i en ordbogsartikel med fokus på adjektivernes særlige karakteristika, og endelig viser vi en færdigstruktureret ordbogsartikel med adjektivet *langr* ‘lang’.

2. Redigeringsprocedure og ordgrupper

I forbindelse med digitaliseringen (ONP Online) blev der foretaget nogle ændringer i redigeringsproceduren (cf. Battista & Jóhannsson 2014). Fx blev den alfabetiske redigering af opslagsordene, som i den trykte udgave, forladt til fordel for redigering af 12 ordgrupper baseret på ordklasser og morfologisk kompleksitet. Disse 12 grupper består af simpleks substantiver (med flere end 10 citater), simpleks substantiver (med færre end 10 citater), sammensatte substantiver, verber, simpleks adjektiver, sammensatte adjektiver, simpleks adverbier, sammensatte adverbier, pronomener, talord, konjunktioner og præpositioner. Denne opdeling i grupper har vist sig at være gavnlige både med hensyn til rationalisering af redaktionsarbejdet og produktivitet.

Desuden opereres der med to redigeringsniveauer, dvs. semantisk og struk-

turelt (se nærmere fx Jóhannsson & Battista 2016:168–169). Vi er nu færdige med redigering af alle simpleks substantiver (semantisk og strukturelt), verber (strukturelt) og præpositioner (hovedsagelig strukturelt). I indeværende periode fokuserer vi på gruppen simpleks adjektiver.

3. Artikelstruktur

En typisk artikel i ONP indeholder mange forskellige oplysninger (cf. Battista & Jóhannsson 2014:12–13). Desuden giver onlineudgaven adgang til mange supplerende oplysninger om kildetekster og håndskrifter (cf. nærmere diskussion om onlineudgaven i Jóhannsson & Battista 2016). I dette afsnit kommenterer vi nogle aspekter, som især er relevante i forbindelse med redigering af adjektiverne. Der henvises til artiklen *langr* ‘lang’, som er gengivet i afsnit 4.

3.1. Bøjningsmønster

Efter opslagsordet følger en bøjningsklamme, som indeholder relevante morfologiske oplysninger baseret på de bøjningsformer, som findes i ONPs citatsamling. Ved adjektiver angives komparativ og superlativ, eller der henvises til et andet opslagsord ved suppletiv bøjning, fx *langr* adj. [compar. *lengri*, superl. *lengstr*] og *gamall* adj. [compar. & superl. → *ellri* adj.]. Også andre træk vises, fx acc. sg. masc. i positiv ved bortfald af vokal: *gamall* adj. [*gamlan*] og *j* eller *v* foran visse endelser: *rikr* adj. [*rikjan*].

3.2. Definitioner

ONP angiver definitioner på dansk og engelsk. Den primære betydning står først, og definitionerne nummereres (1, 2, 3, ...), men ikke i en hierarkisk opstilling. Alle citater, som ONP har optegnet, og som ligger under det pågældende opslagsord, bliver placeret under den relevante betydning. Til citater, som er tvetydige, kan der tilføjes en kommentar med forslag til en anden tolkningsmulighed og dermed et andet definitionsnummer.

3.3. Citater og kilder

Citaterne vises i kronologisk rækkefølge under hver definition. En del af citaterne er forsynet med udenlandske paralleltekster, varianter fra andre håndskrifter og/eller redaktionelle bemærkninger. Citatsignaturen henviser til udgave og det tilgrundliggende håndskrift. Signaturen kan slås op i ONPs register, hvor der findes oplysninger om udgaven, de forskellige håndskrifter, deres datering, eventuelle udenlandske kilder osv. (cf. ONP Registre el. ONP Online).

3.4. Fraser

En ordforbindelse kan gengives som såkaldt frase efter relativt frie kriterier. Det kan fx være en ordforbindelse, der optræder hyppigt, en kollokation eller en frase, der kræver en selvstændig forklaring. I artikelstrukturen i 4. afsnit vises fraserne med en indledende bullet (●).

3.5. Afdelinger og sektioner

Hvor materialet kræver det, bruger ONP en overordnet inddeling efter syntaktiske og andre grammatiske eller funktionelle kriterier. Afdelinger betegnes ved romertal (I, II, III osv.) og sektioner ved store bogstaver (A, B, C osv.).

Afdelingerne (I, II etc.) omfatter almindelig brug, tilnavne (cogn.), fx *Bergsveinn langi* ‘Bergsvein den lange’, benævnelser (*proprial.*), fx skibsnavne, yngre islandske kilder (*y. isl.*), yngre norske kilder (*y. no.*) og topografiske betegnelser (*propr. topogr.*), fx stednavnet *Langidalr* ‘Langedal’. Kun afdeling I defineres.

Inddeling i sektioner sker i de tilfælde, hvor opslagsordet fremviser en særlig brug, som fx i forbindelse med adjektivet *langr* de forskellige former for adverbial brug: B. **lǫngu** (*dat. sg. = adv.*), C. **lǫngum** (*dat. pl. = adv.*) D. **lengrum** (*compar. dat. pl. = adv.*)

3.6. Konstruktionseksempler

Den syntaktiske struktur i fraserne vises ved hjælp af såkaldte konstruktionseksempler, som noteres i en klamme, og som fx kan bestå af et forkortet pronomen, et præpositionsled, type af ledsagende sætning [!] eller infinitivkonstruktion [■], fx i def. 10: **þykkir langt** (*n. sg. = adv.*) [e–m] [■] [með e–jum] ‘(ngn) synes det er kedeligt (*at + inf.*)’.

3.7. Præfikser

Ifølge ONPs redigeringsprincipper bliver adjektiver, der består af et præfiks + adjektiv, redigeret under simpleksadjektiver. Det drejer sig fx om præfikserne *al-*, *all-*, *jafn-* og *of-* som modificerer adjektivets betydning, fx i def. 1: *oflangr* ‘for lang’.

3.8. Comp., Gloss. og Litt.

Nederst i artiklen finder man nogle supplerende oplysninger om opslagsordets brug og betydning.

- Under *Comp.* finder man en liste over de sammensatte ord i ONP, hvor opslagsordet udgør sidste led.
- Under *Gloss.* henvises der til andre ordbøgers og glossarers relevante opslagsord. ONP Online har link til en af de tidligere ordbøger (Fritzner Online).
- Under *Litt.* finder man registreret litteratur om opslagsordet (hovedsagelig vedr. betydningen).

4. Ordbogsartikel: langr, adj.

Som illustration på de fremlagte aspekter i 3. afsnit følger her artiklen med adjektivet *langr* ‘lang’, dog med et stærkt reduceret udvalg af artiklens ca. 650 citater. Alle henvisninger og forkortelser findes i ONPs registre og bibliografi (cf. ONP Online). Den komplette artikel bliver offentliggjort på hjemmesiden som en del af ONP Online ved næste opdatering i 2018.

langr adj. [*compar.* lengri, *superl.* lengstr]

I. A.

1) [e-u] (*om længde el. højde*) lang, høj

þeir hófuð long suerð ok buklara Fornk 17²¹. [c1300]

gulr æ hær. langr vaxste JBpB(2003) 59² [c1350-1365]

oflangr var hans bukr; hann var .VIII. alna upp fra lindastad ElisD 44³³ [c1450-1475]

● **á langan** *på den lange led*

Ec vil isinn lata hocva ... scolu fiorir menn hocva f¹aðm a langann [var. fadm a leingd Sv-Flat 689; var. fadms langt Sv81 235//] oc .iiii. a breidd Sv 180³⁵ [c1300]

● **langt** (*n. sg., substantiv.*) *i længden*

ver ... skipadum herbudir lx. milna langt ok breitt AlexBr226 162²⁶ (~ *lat.* in longum Epi-stola 29⁹) [c1350-1360]

2) *som når langt, langtrækkende*

Þa taka þeir aptr anat skeið, ok þa er Hvgi *kemr til skeiðs enda ok hann snytz aptr, þa var langt kolfskot til Þialfa SnE 55¹⁰ [c1300-1350]

● **langt** (*n. sg. = adv.*)

kom hann fjarri niðr hestinum, en sverðit hraut langt á völlinn Rém 289⁷

3) (*om afstand*) lang

þa skal þa fara þo at su (*þjóðgata*) se lengri GulI 44¹⁸ [c1250-1300]

● **long leið**

● **langr vegr**

● **um langan veg, um langa leið** *på lang afstand*

● **it lengsta**

● **langt** (*n. sg. = adv.*) *langt, langvejs, langvejsfra*

skip morg sigldo sunnan. ok atto eigi langt til eyiarinnar HkrFris 80⁷ [c1300-1325]

menn, er hingat hafa lengst sótt Laxd 168²⁰ [c1330-1370]

● langt af [!] *på ingen måde, så sandelig ikke*

● **langt (í) frá** [e-u] *på ingen måde, så sandelig ikke*

● **langt um** ●1 [!] *på lang afstand, langt væk, langvejsfra*

●2 [!] *i vid udstrækning*

4) [(burt) frá e-m] *som ligger (ngn) fjernt*

● **langt** (*n. sg. = adv.*)

5) *forskellig*

6) *vidtstrakt, stor*

7) (*om tid*) *lang, som varer længe, langvarig, længevarende*

- **føstudagr hinn langi**
- **gera jafn langt** [e-t ok e-t]
- **of langa leið** *en tid lang*
- **langt líf**
- **lõng stund**
- **fyrir lõngu (áðr)** *for lang tid siden, for længe siden*
- **it lengsta** *allerlængst*
- **langt** (*n. sg. = adv.*) *længe*
- **langt eftir** [!] [e-s]

8) (*om tale/udtalelse*) *ordrig, detaljeret, omstændelig, vidtløftig*

- **langt** (*n. sg. = adv.*)
- **gera langt** [um e-t]
- **hvat (...) langt** [af e-u / um !] *det korte af det lange*
- **tala/... (...) langt** [af e-m/■(e-u)] [um e-t]
- **hér þarf eigi langt um** [!]
- **hvat þarf hér/þar langt um** [!]

9) (*gramm.*) (*om bogstavs el. stavelses længde*) *lang*

10) *langtrukken, kedelig, kedsommelig*

- **þykkir langt** (*n. sg. = adv.*) [e-m] [■] [með e-jum]

11) ● **er langt** [e-m] [at e-m] (*ngn*) *længes (efter ngn)*

12) *som udgør en stor del*

- **langt** (*n. sg. = adv.*) (*intens.*) *meget*
- **langt um** [!] *meget*

13) ● **vera langt um** [e-n] [at e-u] *overgå (ngn) (mht. ngt)*

I. B. lõngu (*dat. sg. = adv.*)

for længe siden, for længst

- **lõngu (...) áðr** *længe før*
- **lõngu fyrr/fyrir** [!] *længe forud*
- **lõngu næst**
- **lõngu síðarr** *lang tid senere*

I. C. lõngum (*dat. pl. = adv.*)

i lang tid, længe, ofte, jævnligt

I. D. lengrum (*compar. dat. pl. = adv.*)

- 1) *i længere tid, længere, oftest, for det meste*
- 2) (*om afstand*) *længere*

I. E. lengstum (*superl. dat. pl. = adv.*)

det meste af tiden, for det meste, oftest

II. (*cogn.*)

Bergsveinn langi merkis-maðr Sverris konungs Sv 156⁴ [c1300]

III. (*proprial.*)

(om skib)

[**var.** + nu skal skipít taka nafn af ormi þessum ok skal kalla orm en sakir uaxstar skipsíns ok léingdar þiki mer hann hæita mega ormr hinn lange] *var.* ÓT^{II} 173⁶: GKS 1005 fol “D²” [c1387-1395]

IV. (*proprial.*)

(om sværd)

gyrðr suerði þui er hann kallaði Láng mikít vápn ok gott *EgM(2001)* 82⁶ [c1330-1370]

V. (*proprial.*)

(om rod)

Hinn fyrsta (*holurt*) hefir langa röt ok þvi heitir hun long *MedMisc* 57 [c1475-1500]

VI. (*y. isl.*)

huad uier hefðum laungu fyrir sied vorum undersatum til goda *DF^s* 117²⁵ (*y. isl.* 1654-1657)

VII. (*y. no.*)

skall Þorder Gunnaldzs ægha ... æin klefua iamlangher stofuone *DN^r* 335³ (*y. no.* 1377)

VIII. (*propr. topogr.*)

j. langa dal *JarðKálf* 19b¹⁷ [c1360]

Comp.: af-; aftan-; alnar-; ár-; at-; austr-; dag-; endi-; end-; erma-; faðms-; ferða-; fingr-; fót-; fram-; full-; furu-; hala-; hals-; haust-; hendi-; hús-; hæri-; hæru-; hoku-; jarð-; kjaft-; kveld-; langfingrs-; lög-; mat-; mið-; nátt-; nef-; nétr-; rastar-; snoppu-; spannar-; stór-; sumar-; vár-; vetrar-; vetr-.

Gloss.: *Clv* item (all-) alllangr, (jafn) jafnlangr; *Suppl2*; *Fr* item alllangr, langt *adv.*, lengra *adv.*, lengrum *adv.*, lengstum *adv.*, löngru *adv.*, löngum *adv.*; *LL* jafnlangr (*cf. corr.* p. 399); *Hertz* item jafnlangr, langt *adv.*; *Hertz* *Till* jafnlangr; *Suppl4* jafnlangr; *Bin* item Lang-, Langa-, Langi, -langi, -langr; *REm*; *LP* item jafnlangr, oflangr; *Med*; *AH* item iamlangr, löngum *adv.*; *deVr*; *Fr4* item jafnlangr, löngum *adv.*, oflangr; *NO* item jafnlangr, langr *sb.*, langt *adv.*, lengra *adv.*, lengrum *adv.*, lengstum *adv.*, löngum, löngum, oflangr; *ABLM*; (*Bl* item alllangur)

Litt.: Hægstad 1899 36; Falk 1914 (Waff) 54; Lind 1920-1921 [NB 8] 126-127; Björn K. Þórólfsson 1926 [ANF 42] 79; Grøtvedt 1939 104; Lindblad 1952 179; Seip 1955 25, 28, 110, 149, 170, 334; Iversen 1957 [KLNLM 2] 148; Heidermanns 1993 360-362.

Litteratur

Ordbøger

Fritzner Online = Johan Fritzners ordbog. (*Ordbog over Det gamle norske Sprog*) <www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=86&tabid=1275> (maj 2017).

ONP = Helle Degnbol, Bent Chr. Jacobsen, James E. Knirk, Eva Rode, Christopher Sanders & Þorbjörg Helgadóttir (red.): *Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose*. ONP Registre (1989). ONP 1: a–bam (1994). ONP 2: ban–ða (2000). ONP 3: de–em (2004). København: Den Arnamagnæanske Kommission.

ONP Online = *Ordbog over det norrøne prosasprog Online*. <onp.ku.dk> (maj 2017).

Anden litteratur

Battista, Simonetta & Ellert Þór Jóhannsson (2014): Ordbog over det norrøne prosasprog 2004–2014 — fra trykt udgave til netversion. *LEDA-Nyt* 57, 6–23.

Jóhannsson, Ellert Þór & Simonetta Battista (2016): Ordbog over det norrøne prosasprog Online: struktur og brug. I: Asgerd Gudiksen & Henrik Hovmark (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi 13*: Rapport fra 13. Konference om Leksikografi i Norden København 19.–22. maj 2015, 165–175.

Ellert Þór Jóhannsson
Ordbogsredaktør, ph.d.
nk950@hum.ku.dk

Simonetta Battista
Ordbogsredaktør, ph.d.
sb@hum.ku.dk

Þorbjörg Helgadóttir
Ordbogsredaktør, cand. mag.
tobba@hum.ku.dk

Aldís Sigurðardóttir
Ordbogsredaktør, mag. art.
cws301@hum.ku.dk

Københavns Universitet
Njalsgade 136
DK-2300 København S